

„Ez a sugárzás nem ismer határokat”

Dokumentumok a csernobili katasztrófa magyarországi következményeiről

Szerkesztette és a jegyzeteket készítette: Cseh Gergő Bendegúz, Haász Réka, Katona Klára, Ring Orsolya, Tóth Eszter. A szerkesztésben közreműködött: Csízi István. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – Kronosz Kiadó, Budapest – Pécs 2018, 636 p. ISBN: 978-963-467-027-8

Az 1986. április 26-án a csernobili atomerőműben történt baleset hatása számos területen kiemelkedő volt. Nemzetközi jelentősége nemcsak az energetika és a környezetvédelem területén mutatkozott meg, hanem – ma már közismert módon – döntően befolyásolta az akkori világpolitikát is. A nukleáris baleset magyarországi vonatkozásairól már számos írás látott napvilágot, azonban a történelmi források szisztematikus feltárása és szakszerű közzététele mostanáig váratott magára. E feladat levéltári részének elvégzésére a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának és az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának öt munkatársa (Cseh Gergő Bendegúz, Haász Réka, Katona Klára, Ring Orsolya és Tóth Eszter) vállalkozott, akik az esemény harmincadik évfordulóján egy honlapon (Csernobil Archívum – <http://www.csernobil-archivum.hu>) kezdték publikálni a két levéltárban őrzött, a katasztrófa történetét legjobban megvilágító dokumentumokat. Az érdeklődők most a két és fél évi feltáró munka összegzését könyv formájában is kézbe vehetik.

A kötet élén nagyon alapos és tömör bevezető tanulmány mutatja be széleskörű (műszaki, gazdasági, diplomáciai) összefüggésrendszerbe ágyazva a szerencsétlenséget és következményeit. Ezt követi tizenegy tematikus fejezetbe sorolt 206 forrás-szöveg, részben szemelvényesen. A dokumentumok néhány kivétellel a baleset utáni nyolc hónapban keletkeztek, nagy részüket a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, ötödrészüket pedig az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára őrzi.

Az iratok főleg a politikai döntéshozók és az államigazgatás látószögéből láttatják az eseményeket, sok esetben viszont a társadalom reakcióit is illusztrálják, mégpedig a korabeli állambiztonsági szervek szűrőjén keresztül. Utóbbi szövegek (a 152–169. sz. források) a IX. fejezetben kaptak helyet, így a Szabad Európa Rádióhoz 1986. április 28. és május 17. között beérkezett és a magyar hírszerzés (BM III/I. Csoportfőnökség) által lehallgatott telefonüzenetek leírt változata, a párt- és állami-, illetve a belügyi felső vezetés számára készült állambiztonsági összefoglalók (Napi Operatív Információs Jelentések), valamint két hálózati („ügynöki”) jelentés. A Napi Operatív

Információs Jelentések jelentős szereppel bírnak a külföldi információkból és helyzet-jelentésekből válogató III. fejezet anyagában is.

A kötet gazdag tartalmából a recenzens két témára szeretné felhívni a figyelmet. Nemcsak a 42 oldalas terjedelme miatt kiemelkedő a Tömegkommunikációs Kutatóközpont által a magyarországi tömegtájékoztatásnak a balesettel kapcsolatos, április 29. és május 12. közötti megnyilvánulásaival foglalkozó, még 1986-ban írt tanulmány (151. sz. forrás). A TV Híradóban és a sajtóban megjelent hírek, közlemények, interjúk, riportok majdnem egyidejű tartalmi és nyelvészeti elemzése a hivatalos hazai tájékoztatás csődjét mutatta ki, és ennek okát abban jelölte meg, hogy az alárendelve magát a Szovjetunió érdekeinek, nem akarta a szovjet (tájékoztatás)politika hitelességét rontani.

A magyarországi politikai vezetésbe és a hivatalos tájékoztatásba vetett bizalom megrendülésének egyik jele volt az a széles körben elterjedt vélekedés, amely szerint egyes élelmiszereknek a piacokon váratlanul kialakult bősége és olcsósága azzal a ténnyel volt magyarázható, hogy ezeket az árukat a külkereskedelmi korlátozások miatt belföldön voltak kénytelenek értékesíteni és ezek radioaktív anyagokkal voltak szennyezettek. A kötetben található tanulságos részletek segítségével ez a kérdés is jobban körbejárható (pl. a 75., 91., 135. és 374–377. lapokon).

A források értelmezését egyrészt a bőséges jegyzetanyag, másrészt a függelékben az események és így az iratok szereplőinek főbb életrajzi adatait tartalmazó prozopográfiai adattár, valamint a szövegekben említett, a rádióaktivitással összefüggő szakkifejezéseket magyarázó fogalomgyűjtemény könnyíti meg. A dokumentumok elolvasásával szerzett benyomást a történeletről plasztikusan egészítik ki a Várai Mihály fotóriporter által 2011-ben a baleset helyszínén készült fényképek.

Kis Péter